

SEBASTIAN CHRUPEK

CERAMIKA KULTUR OKSYWSKIEJ I WIELBARKSIEJ Z PUCKA NA POMORZU WSCHODNIM

POTTERY OF THE OKSYWIE AND WIELBARK CULTURES FROM PUCK IN EASTERN POMERANIA

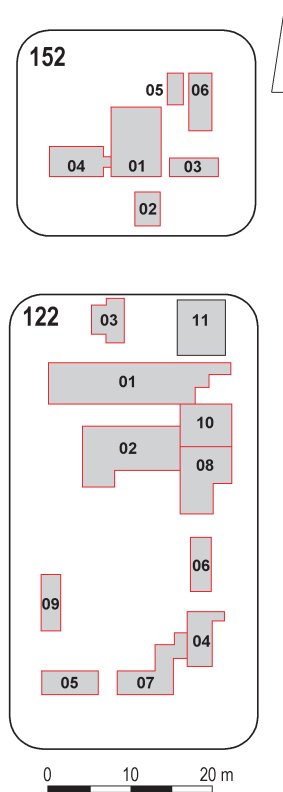
Słowa kluczowe: kultura oksywska, kultura wielbarska, osada

Keywords: Oksywie Culture, Wielbark Culture, settlement

Badania archeologiczne na stanowisku 1 w Pucku, pow. *loco* (AZP 04-42/31), znajdującym się na dzisiejszym Placu Wolności, podjęto w związku z rewitalizacją Starego Miasta¹. Ich celem było rozpoznanie zagospodarowania rynku i terenu go otaczającego oraz zgłębienie dziejów placu i XIV-wiecznego ratusza. Prace prowadzone były w latach 2007–2010, a z ramienia Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego kierował nimi dr Michał Starski. Badania zostały sfinansowane przez Fundację Przyjaciół Instytutu Archeologii UW².

Puck ulokowany jest u ujścia Płutnicy, na północnym skraju Kępy Puckiej, stanowiącej odosobnioną wysoczyznę morenową na Pobrzeżu Kaszubskim. Jej obszar ograniczony jest od wschodu wodami Zatoki Puckiej, od zachodu Puszcza Darżlubską, a północną i południową granicę wyznaczają zabagnione pradoliny rzek, odpowiednio Płutnicy i Redy³.

Przebadano 17 wykopów o łącznej powierzchni około 5 arów (Ryc. 1), a w 16 z nich natrafiono na ceramikę pradziejową o charakterze osadowym, na którą składa się 988 fragmentów naczyń⁴. Mimo silnego rozdrobnienia i zniszczenia tego materiału udało się określić jego przynależność kulturową. Przeważa ceramika kultury oksywskiej, a rzadziej reprezentowane są fragmenty naczyń kultur łużyckiej, pomorskiej i wielbarskiej. Najwięcej ułamków zalegało w warstwie pradziejowej pod humusem pierwotnym, a nieliczne, wtórnie przemieszczone skorupy zebrano także w nawarstwieniach średniowiecznych i nowożytnych, gdzie znalazły się prawdopodobnie podczas zakładania fundamentów ratusza⁵. W warstwie pradziejowej nie stwier-

Ryc. 1. Puck, pow. *loco*, stan. 1. Plan rynku (Placu Wolności) z rozmieszczeniem wykopów w obrębie działek. Na czerwono oznaczono wykopy, w których wystąpił pradziejowy materiał ceramiczny. Oprac. S. Chrupek (za: M. STARSKI 2011a)

Fig. 1. Puck, Puck County, site 1. Plan of the market square (Plac Wolności) showing placement of the trenches within the plots. The trenches with prehistoric ceramic material are marked in red. Graphics: S. Chrupek (after M. STARSKI 2011a)

dżono obiektów osadniczych i wyraźnych skupisk ceramiki. Humus pierwotny powstał najpewniej wskutek przemieszczenia się piaszczystej wydmy, a zatem *hiatus* osadniczy trwał tutaj co najmniej od okresu wpływów rzymskich do X wieku⁶.

w części centralnej rynku o powierzchni około 4–5 arów, z którego przebadano zaledwie 2 ary. Duża część nawarstwień została zniszczona przez piwnice ratusza, zajmujące około 90 m² powierzchni.

⁶ Z Pucka pochodzi zapinka z poprzeczką na końcu nóżki (*Schlusskreuzfibel*) z późnego okresu wędrówek ludów, typowa dla zachodnio-bałtyjskiego kręgu kulturowego. Drugi okaz z terenów na zachód od dolnej Wisły znaleziono w Skowarczu, pow. gdański. Obecność takiej zapinki nad Zatoką Pucką można uznać za ślad rozpoznania tego terenu przez Baltów. Jest też jednak prawdopodobne, że była ona własnością miejscowego kolekcjonera, ponieważ została znaleziona podczas badań parceli miejskiej przy ul. 1 Maja, odchodzącej od rynku w kierunku wschodnim, w warstwie datowanej na XV–XVI wiek (B. KONTNY, P. SZYMAŃSKI 2015, 335–342).

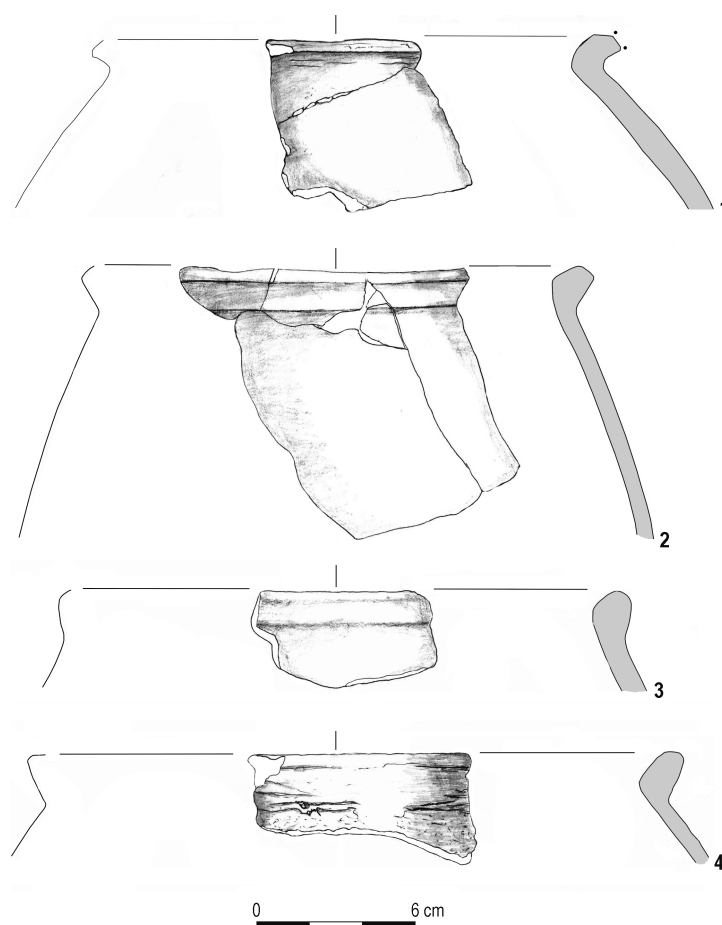
¹ M. STARSKI 2011b, 247.

² Artykuł jest skróconą i poprawioną wersją mojej pracy licencjackiej napisanej w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego pod opieką Pana dr. Andrzeja Maciałowicza, któremu pragnę podziękować za pomoc i poświęcony czas. Panu dr. Michałowi Starskiemu składam wyrazy wdzięczności za udostępnienie mi do opracowania materiałów i dokumentacji z badań. Za liczne konsultacje i pomoc merytoryczną dziękuję Panom dr. hab. Adamowi Cieślińskiemu i dr. hab. Pawłowi Szymańskiemu.

³ J. KONDRACKI 2002, 61–62, ryc. 13.

⁴ Najwięcej ceramiki znaleziono w wykopach położonych w częściach środkowej (działka 122: wykop 1 o pow. 65 m² – 346 fragm., wykop 2 o pow. 32 m² – 215 fragm., wykop 8 o pow. 40 m² – 160 fragm., wykop 10 o pow. 30 m² – 34 fragm.) i północnej (działka 152: wykop 1 o pow. 48 m² – 101 fragm., wykop 4 o pow. 29 m² – 42 fragm.) stanowiska.

⁵ Ślady osadnictwa pradziejowego rejestrowano na objętym badaniami całym obszarze placu rynkowego. Ich koncentracja znajdowała się

Ryc. 2. P u c k, pow. *loco*, stan. 1. Fragmenty ceramiki. Działka 122: wykop 01 (1, 2, 4), wykop 08 (3). Rys.: S. Chrupek

Fig. 2. P u c k, Puck County, site 1. Pottery. Section 122: trench 01 (1, 2, 4), trench 08 (3). Drawing: S. Chrupek

Celem artykułu jest omówienie ceramiki osadowej kultur oksywskiej i wielbarskiej ze stanowiska 1 w Pucku. Jako że nad problemem niezadowolającego stanu badań osiedli wymienionych kultur pochyłano się już wielokrotnie⁷, to tematyka ta nie będzie poruszana w niniejszej pracy. Słowa komentarza wymaga jednak stan opracowania ceramiki kultury oksywskiej z osad, stanowiącej najliczniejszą kategorię zabytków ruchomych na tego typu stanowiskach. Znaczne rozdrobnienie materiału, które uniemożliwia odtworzenie wielu form naczyń, oraz trudności w jednoznacznej identyfikacji kulturowej ceramiki pochodzącej z osiedli, komplikują opracowanie jej jednolitej klasyfikacji⁸. Natomiast ceramika grobowa kultury oksywskiej została usystematyzowana najpierw przez R. Wołągiewicza⁹, a następnie przez A. Strobin¹⁰. Autorka najnowszej typologii, zdając sobie w pełni sprawę, że na osadach z młodszego okresu przedrzymskiego na terenie Pomorza występują zarówno formy analogiczne do tych z cmentarzysk, jak i naczynia całkiem odmienne¹¹, z powodzeniem wykorzystwała stworzony przez siebie

podział ceramiki dla materiałów kultury oksywskiej z osady w Lipiankach, pow. kwidzyński¹².

ANALIZA CHRONOLOGICZNA I TYPOLOGICZNA NACZYŃ CERAMICZNYCH

Klasyfikację ceramiki kultury oksywskiej przeprowadzono opierając się na ustaleniach A. Strobin¹³, a ceramiki kultury wielbarskiej na podstawie opracowania R. Wołągiewicza¹⁴.

MAKROMORFOLOGIA

Większość materiału ceramicznego stanowią wylewy lub górne partie brzuśców naczyń dużych, średnich i małych o różnych formach i średnicach otworów mniejszych lub równych największej wyđętości brzuśca. Średnica wylewów naczyń dużych oscyluje między 21 cm a 28 cm (Ryc. 2:1–4, 3:1.2), w naczyniach średnich waha się między 18 cm i 20 cm (Ryc. 3:3, 4:1), a w małych wynosi 12–17 cm (Ryc. 4:2–4).

Z silnie rozdrobnionego materiału ceramicznego zdołano częściowo zrekonstruować jedno średnich rozmiarów naczynie wazowate z mocno podciętą dolną partią brzuśca, o powierzchni zewnętrznej czarnej i starannie wyświeconej (Ryc. 3:3), typu

⁷ K. PRZEWOŻNA 1974b, 13–26; 1975, 125–150; A. MICHAŁOWSKI 2007, 556, 560–561; B. ROGALSKI 2010a, 57–59; 2017, 392–394.

⁸ B. ROGALSKI 2017, 395.

⁹ R. WOŁĄGIEWICZA 1981, 157–159.

¹⁰ A. STROBIN 2011.

¹¹ A. STROBIN 2011, 11–12.

¹² A. STROBIN 2015, 139–141.

¹³ A. STROBIN 2011.

¹⁴ R. WOŁĄGIEWICZ 1993.

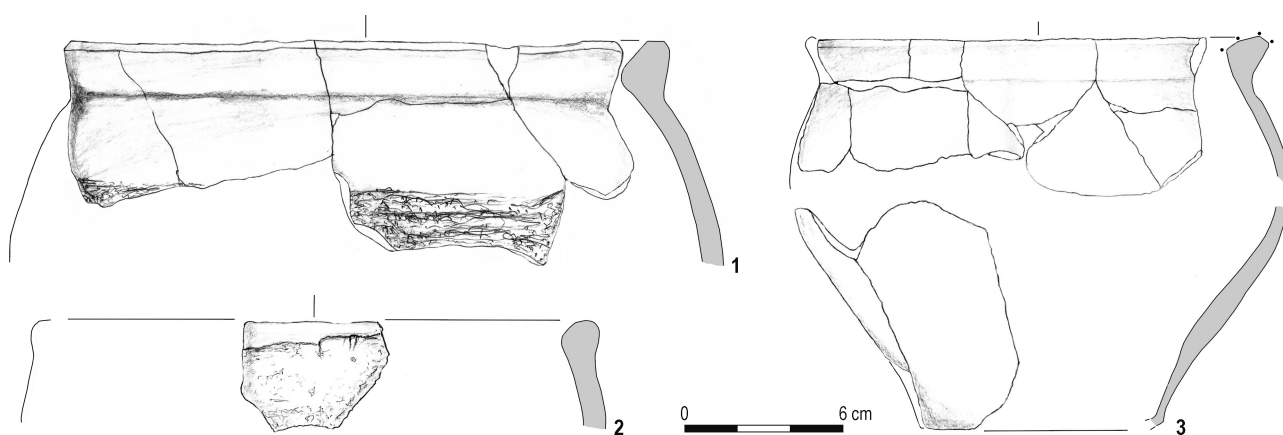
Ryc. 3. P u c k, pow. *loco*, stan. 1. Fragmenty ceramiki. Działka 122, wykop 08. Rys.: S. Chrupek

Fig. 3. P u c k, Puck County, site 1. Pottery. Section 122, trench 08. Drawing: S. Chrupek

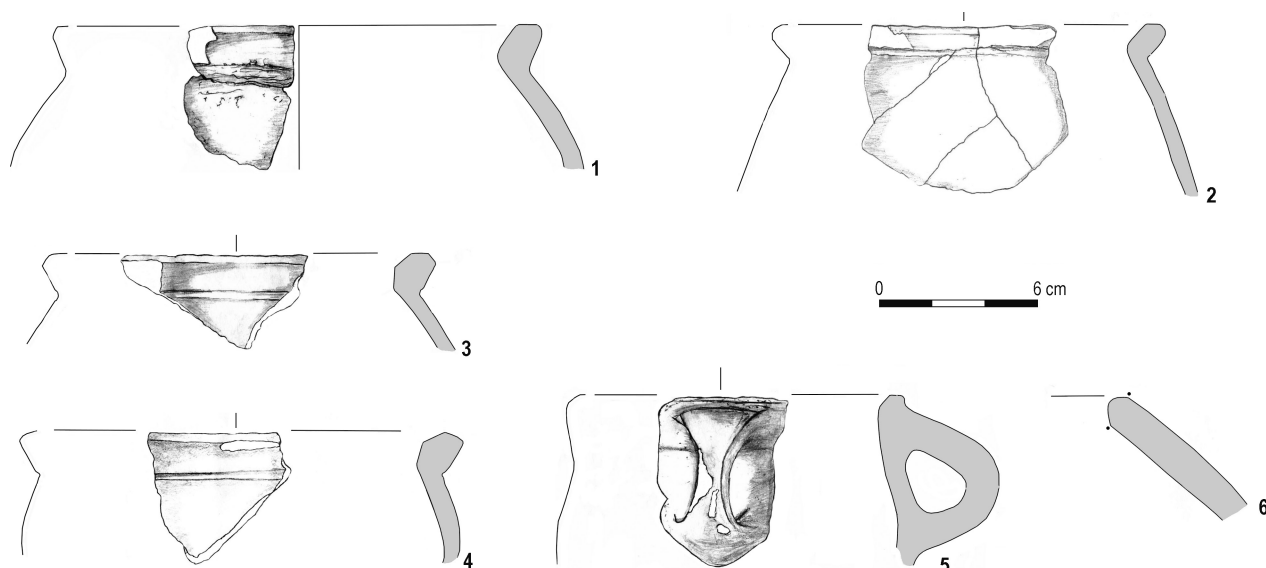
Ryc. 4. P u c k, pow. *loco*, stan. 1. Fragmenty ceramiki. Działka 122: wykop 01 (1, 2), wykop 02 (3, 5), wykop 08 (4, 6). Rys.: S. Chrupek

Fig. 4. P u c k, Puck County, site 1. Pottery. Section 122: trench 01 (1, 2), trench 02 (3, 5), trench 08 (4, 6). Drawing: S. Chrupek

VI.L. Naczynie to o średnicy wylewu około 19 cm i odtworzonej wysokości około 17 cm jest jednym z najmniejszych wśród okazów należących do wymienionej grupy. Chronologia takich naczyń na cmentarzyskach zamyka się zasadniczo w fazie A₃, sporadycznie spotykane są w okresie przejściowym do okresu wpływów rzymskich, przede wszystkim w zachodniej strefie kultury oksywskiej¹⁵.

Fragment kubka z lekko pogrubionym, facetowanym i ukośnie ściętym do wewnątrz wylewem (Ryc. 4:5) wykazuje cechy naczyń typu VI.C. Powierzchnia zewnętrzna naczynia jest gładka o barwie brunatnej. Górna nasada pionowego, lekko przewężonego ucha o profilu spadzistym osadzona jest nieco poniżej krawędzi wylewu. Kubki takie, datowane na fazy A₂ i A₃, występują na całym obszarze zajmowanym przez kulturę oksywską, a liczne egzemplarze znaleziono na cmentarzysku w Rumi, pow. wejherowski¹⁶.

Fragment nachylonego do wewnątrz, lekko facetowanego wylewu o powierzchni zewnętrznej czarnej, gładkiej i lekko lśniącej (Ryc. 4:6) pochodzi najprawdopodobniej z bezuchego naczynia garnkowego kultury wielbarskiej typu IA. Podobnie opracowany brzeg miały analogiczne naczynia z osady w Lipiankach¹⁷. Bezuche garnki były bardzo popularne na całym obszarze objętym osadnictwem ludności kultury wielbarskiej od końca fazy B₁ do fazy C₂¹⁸.

Trudny do zaklasyfikowania typologicznego i kulturowego był fragment naczynia o dwustożkowatym brzuścu i czarnej, gładkiej powierzchni zewnętrznej, z dolną nasadą ucha umieszczoną na największej wyđętości (Ryc. 5:1). W górnej części brzuśca zachował się fragment ornamentu w postaci poziomych rzędów eliptycznych zagłębień, ujętych w linie ryte. Do jednego

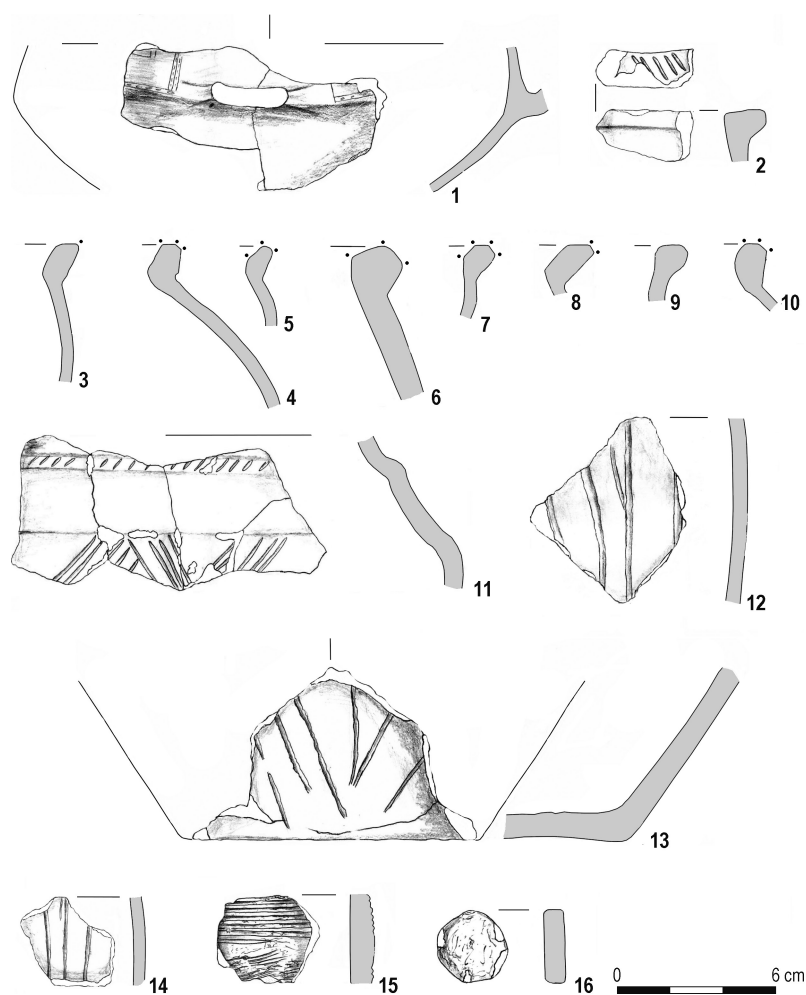
M. PIETRZAK 1987, 7, 21–22, 47, 99, tabl. LII/11, LVII/32, LXVII/51, LIX/170, LXXX/214.

¹⁷ A. STROBIN 2015, 141, ryc. 3:1, 16:5, 19:5.

¹⁸ R. WOŁĄGIEWICZ 1993, 12, 26, 30, lista 1D, mapa 2.

¹⁵ A. STROBIN 2011, 32, lista 26, mapa 7.

¹⁶ A. STROBIN 2011, 17, 33–34, lista 29, tabl. XXXVI:5–8, LVI:3. Por.

Ryc. 5. Puck, pow. loco, stan. 1. Fragmenty ceramiki. Działka 122, wykop 02 (1). Działka 152: wykop 01 (2, 11), wykop 08 (3–6, 10, 12–14), wykop 02 (15), hałda (16). Rys.: S. Chrupek
 Fig. 5. Puck, Puck County, site 1. Pottery. Section 122, trench 02 (1). Section 152: trench 01 (2, 11), trench 08 (3–6, 10, 12–14), trench 02 (15), excavation heap (16). Drawing: S. Chrupek

z tych pasm przytykają prostopadle dwa rzędy pionowych nacięć, także obwiedzone wrytymi liniami. Takie zdobienia występują na naczyniach kultury oksywskiej, przyjmując postać wielosegmentowego, rytego wątku zdobniczego, obejmującego meandry, krzyże, swastyki, kratki, zygzaki, koperty, skośne linie¹⁹. Podobieństw można doszukiwać się także w ornamentyce ceramiki z wczesnych faz kultury wielbarskiej, w której powtarza się wątek różnie przedstawianego meandra²⁰. Ukształtowaniem brzuśca omawiane naczynie wydaje się nawiązywać do form misowatych kultury oksywskiej typu VII.K, według A. Strobin²¹, bądź małych mis grupy XIVA lub wazek grupy XVI kultury wielbarskiej, według R. Wołągiewicza²². Podobne szerokie ucha o zaokrąglonych krawędziach spotyka się na obszarze Pomorza zarówno na naczyniach z młodszego okresu przedrzymskiego, jak i z wczesnego okresu rzymskiego²³.

MIKROMORFOLOGIA

Analizą mikromorfologiczną zostały objęte wszystkie wylewy naczyń, przeważnie pogrubione i rozchylone. Większość była facetowana, a uzyskane w ten sposób powierzchnie płą-

skie (Ryc. 2:1.2, 3:1.3, 4:1–5, 5:2–10) lub rzadziej zaokrąglone (Ryc. 2:3.4, 3:2). Tak ukształtowane brzegi były charakterystyczne dla ceramiki kultury oksywskiej od przełomu faz A₂ i A₃ do przełomu młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich²⁴.

ZDOBIENIE

Niewiele pozyskanych w trakcie badań fragmentów ceramiki było ornamentowanych. Do ciekawszych należy pogrubiony i facetowany wylew naczynia kultury oksywskiej, zdobiony na wierzchu ukośnymi kreskami (Ryc. 5:2). Podobnie dekorowane brzegi znane są np. z osady w Szynychu, pow. grudziądzki, stan. 12, obiekt 71²⁵.

Z naczyń kultury wielbarskiej pochodzi fragment górnej partii brzuśca, z poziomą, ukośnie nacinaną listwą, a niżej, pod gładkim pasem, rytymi, ukośnymi liniami, pierwotnie tworzącymi trójkąty, krokiewki lub wiszące wstęgi (Ryc. 5:11). Taki układ żłobków wydaje się nawiązywać do zdobień kilkukątkowym zygzakiem lub zakreskowanymi trójkątami²⁶. Po-

¹⁹ A. STROBIN 2011, 43–56.

²⁰ Por. R. WOŁĄGIEWICZ 1993, 20, 27, tabl. 39–44.

²¹ A. STROBIN 2011, 37–38, tabl. XI:2.

²² R. WOŁĄGIEWICZ 1993, 18, 19, lista 14, 16, tabl. 31:1.2, 33, 77.

²³ B. ROGALSKI 2010b, 101–102.

²⁴ H. MACHAJEWSKI 1980, 23; R. WOŁĄGIEWICZ 1981, 158; B. ROGALSKI 2010b, 95–96, 101–102; 2017, 396–397; A. STROBIN 2011, 14, 59–60, ryc. 14, wykres 4; 2015, 142–143; 2017, 367–368.

²⁵ E. BOKINIEC 2015, 41, ryc. A23:1.

²⁶ Zob. R. WOŁĄGIEWICZ 1993, 22, lista 22, 25, tabl. 13, 17, 19, 27, 34, 48, 66, 68.

dobnie dekorowana jest popielnica z wczesnego okresu wpływów rzymskich z cmentarzyska w Pruszczu Gdańskim, pow. gdański, stan. 10²⁷.

Dominowało zdobienie rytymi liniami pionowymi, poziomymi lub ukośnymi, rozmieszczanymi w różnych odstępach i tworzącymi nieskomplikowane układy (Ryc. 5:12–14). Analogiczne wzory znajdowały się na naczyniach kultury oksywskiej z cmentarzysk w Rumi²⁸, Wygodzie, pow. białogardzki²⁹ i Gołębiewie Wielkim, pow. gdański³⁰. Pionowe i ukośne linie ryte wykonywano również na dolnych partiach naczyń kultury wielbarskiej³¹, np.: z osad w Lipiankach³² i Klonówce, pow. starogardzki³³, oraz w Tczewie, pow. *loco*³⁴, a także z cmentarzysk w Pruszczu Gdańskim, stan. 10³⁵ czy Nowym Targu, pow. sztumski³⁶.

Z kulturą wielbarską można również wiązać ułamek pokryty gęsto wrytymi liniami poziomymi, a pod nimi nachylnymi pod różnym kątem grupami linii ukośnych (Ryc. 5:15). Podobnie dekorowane były fragmenty naczyń z osad w Lipiankach³⁷ i Klonówce, stan. 7/54³⁸. Zdobienia takie wykonywano zapewne narzędziem wielozębnym, prawdopodobnie grzebieniem.

KRĄŻEK CERAMICZNY

Krążek ceramiczny o grubości około 8 mm i średnicy 30 mm pochodzi z brzuśca naczynia (Ryc. 5:16). Wyroby takie budzą do dziś wiele kontrowersji co do ich przeznaczenia. Trwa dyskusja czy traktować je jako przedmioty kultowe czy użytkowe³⁹. Do niedawna krążki ceramiczne spotykano wyłącznie na osadach kultury przeworskiej⁴⁰, ale w czasie badań autostradowych natrafiano na nie także na stanowiskach, gdzie wystąpiły obiekty kultury wielbarskiej. Po raz pierwszy w takim kontekście odkryto je na wielokulturowej osadzie w Juszkowie-Rusocinie, pow. gdański. Cztery krążki znajdowały się tam w obiekcie o charakterze sakralnym, a trzy w obiekcie użytkowym, datowanych na wczesny okres wpływów rzymskich. Najmniejszy krążek mierzył 34×40 mm, największy 60×60 mm, a ich grubość wynosiła 6–15 mm⁴¹. Kolejnym stanowiskiem, na którym w obiektach kultury wielbarskiej natrafiono na cztery krążki ceramiczne o średnicach od 25 mm do 50 mm, jest osada w Lipiankach⁴².

²⁷ M. PIETRZAK 1997, 45, tabl. XCVII/276:1.

²⁸ M. PIETRZAK 1987, 21–22, tabl. LXVII/51:d.

²⁹ H. MACHAJEWSKI 2001, 14, 25, tabl. I:4, XXIX/114.

³⁰ M. PIETRZAK, L.J. ŁUKA 1974, 315–316, ryc. 16:a.

³¹ Por. R. WOŁĄGIEWICZ 1993, tabl. 7:2, 10:3, 23:2; A. STROBIN 2011, 143.

³² A. STROBIN 2015, ryc. 5:1, 22:3, 23:5, 32:4, 34:2.

³³ H. PANER, M. FUDZIŃSKI, K. GODON 2006, ryc. 38:3.6.

³⁴ Z. ŻURAWSKI 2005, ryc. 11:10.11, 12:1.2.

³⁵ M. PIETRZAK 1997, 18, tabl. X/57.

³⁶ E. FUDZIŃSKA, M. FUDZIŃSKI 2013, 119–120, tabl. LXXV:2.

³⁷ A. STROBIN 2015, ryc. 18:1, 20:8, 21:7, 22:2, 25:3–6, 26:5.6.

³⁸ E. KRAUSE, B. ROGALSKI 2003, ryc. 5:3.

³⁹ J. BEDNARCZYK, A. ROMAŃSKA 2011, 181; tam dalsza literatura.

⁴⁰ R. PROCHOWICZ 1999.

⁴¹ J. BEDNARCZYK, A. ROMAŃSKA 2011, 181, ryc. II:4.5.8–11, tabl. II:4.2.

⁴² A. STROBIN 2015, 138–139, ryc. 14:2, 20:4, 33:9.

ŚLADY OSADNICTWA W PUCKU, STAN. 1, NA TLE STANOWISK Z PRZEŁOMU MŁODSZEGO OKRESU PRZEDRZYMSKIEGO I OKRESU WPLYWÓW RZYMSKICH W REJONIE KĘPY PUCKIEJ

Najbliżej Pucka, wyjątkowo na Mierzei Helskiej, znajduje się stanowisko⁴³ osadnicze w Jastarni⁴⁴. Osiedle to, o powierzchni zaledwie 0,5 ha, zostało założone przez ludność kultury pomorskiej na piaszczystym brzegu Zatoki Puckiej. W materiale zabytkowym dominowała jednak ceramika charakterystyczna dla fazy A₃ kultury oksywskiej, znaleziono też fragment zapinki z fazy B₁⁴⁵. Jedyne dotychczas stanowisko z okresu przedrzymskiego z obszaru Kępy Puckiej – cmentarzysko w Połchowie, oraz osady z młodszego okresu przedrzymskiego z bliskiego jej sąsiedztwa – w Tupadałach, Białogórze i Ostrowie, wymienia tylko K. Przewoźna⁴⁶. W pobliżu Kępy cmentarzyska z młodszego okresu przedrzymskiego znane są z okolicy Krokowej i Lisewa (dawn. *Lissau/Krockow, Kr. Putzig*)⁴⁷ oraz z Karlikowa (dawn. *Karlikau, Kr. Neustadt*)⁴⁸, a zapewne także ze Starzyna (dawn. *Groß Starsin, Kr. Putzig*)⁴⁹.

Na początku naszej ery podniósł się poziom wód w Bałtyku i zmieniła się linia brzegowa Zatoki Puckiej. Wody Zatoki Gdańskiej przerwały Ryf Mew, stanowiący przedłużenie Cypla Rewskiego, i zalały tereny między Jastarnią a Puckiem⁵⁰.

Obecność grup ludzkich na obszarze Kępy Puckiej w okresie wczesorzymskim poświadczają nieliczne fragmenty ceramiki kultury wielbarskiej odkryte w okolicy Pucka i Mrzezina⁵¹. Z Kłanina (dawn. *Klanin, Kr. Putzig*) i Łebcza (dawn. *Löbcz, Kr. Putzig*) pochodzą odpowiednio: sesterce Klaudiusza I (41–42 n.e.) oraz nieokreślona moneta brązowa o tym samym nominale⁵². Cmentarzyska z przełomu II i III wieku n.e. znane są z Celbowa (dawn. *Celbau, Kr. Neustadt*)⁵³ i Gnieźdźewa⁵⁴,

⁴³ Wszystkie wymienione niżej miejscowości położone są w powiecie puckim.

⁴⁴ K. PRZEWOŻNA 1965, 183–212; 1974a, 214; 1974b, 39; J. KUROWSKA, D. KRÓL 1998, 29.

⁴⁵ K. PRZEWOŻNA 1965, 203–206.

⁴⁶ K. PRZEWOŻNA 1974b, 37, 172.

⁴⁷ Nekropola ta znajduje się prawdopodobnie w połowie drogi między Krokową a Lisewem. Pochodzi z niej bliżej nieokreślona ceramika oraz elementy uzbrojenia (A. LISSAUER 1887, 128; E. BLUME 1915, 128; J. KOSTRZEWSKI 1919, 333; D. BOHNSACK 1938, 154; K. PRZEWOŻNA 1974b, 37; R. WOŁĄGIEWICZ 1979, 62; P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 338; A. STROBIN 2011, 174–175).

⁴⁸ Z nekropoli pochodzą trzy naczynia kultury oksywskiej (K. PRZEWOŻNA 1974b, 36–38; A. STROBIN 2011, 173).

⁴⁹ Z tego stanowiska znane jest brązowe wiadro oraz żelazne miecz jednosieczny i umbo (E. BLUME 1915, 127; J. KOSTRZEWSKI 1919, 45, 79, 333; D. BOHNSACK 1938, 154; K. PRZEWOŻNA 1974b, 37; R. WOŁĄGIEWICZ 1979, 62; P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 351).

⁵⁰ J. KUROWSKA, D. KRÓL 1998, 29.

⁵¹ J. KUROWSKA, D. KRÓL 1998, 30.

⁵² R. CIOŁEK 2001, 101, 112.

⁵³ Odkryto tu grób popielnicowy, zawierający srebrną bransoletę węzłową i żelazną fibulę (A. LISSAUER 1887, 160; E. BLUME 1912, 184; K. PRZEWOŻNA 1974b, 37; R. WOŁĄGIEWICZ 1986, 60).

⁵⁴ J. KUROWSKA, D. KRÓL 1998, 29–30. Podczas ratowniczych badań zabezpieczono trzy groby szkieletowe, w tym jeden ze stelą kamienną, datowane od fazy B₂ do fazy C₁ (R. WOŁĄGIEWICZ 1986, 60; J. KUROWSKA, D. KRÓL 1998, 113; D. RUDNICKA 1984).

a także z Połczyna, wymienianego wyłącznie przez K. Przewoźną⁵⁵. Podobnie tylko ta badaczka informuje o stanowiskach w Lubocinie, Tupadłach i Wielkiej Wsi, położonych w sąsiedztwie Kępy Puckiej⁵⁶. Z okolicy Kępy znane są także stanowiska w Łętowicach (dawn. *Lankewitz, Kr. Nustadt*)⁵⁷, Kłaninie (dawn. *Klanin, Kr. Putzig*)⁵⁸ i Łebczu⁵⁹.

Najpóźniejszym znaleziskiem z okresu wpływów rzymskich z Pucka, datowanym na połowę III wieku n.e., jest zespół zabytków związanych z kulturą wielbarską, zawierający paciorki bursztynowe, przęślik, zapinkę brązową z podwiniętą nóżką oraz naczynie gliniane zdobione falistymi liniami⁶⁰. Odkrycia dokonano na ul. Zamkowej, która położona jest kilkaset metrów na zachód od rynku.

Osada kultury oksywskiej w Pucku znajdowała się pierwotnie w pobliżu klifu nad Zatoką Pucką⁶¹. Lokowanie osiedli w strefie brzegowej Pobrzeża Kaszubskiego było typowe w młodszym okresie przedrzymskim⁶². Badana osada mogła wchodzić w skład nadmorskiego skupiska osadniczego kultury oksywskiej, złożonego z osiedli w Jastarni, Ostrowie, Białogórze i Tupadłach oraz cmentarzysk w Karlikowie, Krokowej i Połchowiu. Trudno niestety dokładnie scharakteryzować funkcjonowanie i rozwój osadnictwa oksywskiego i wielbarskiego na obszarze Kępy Puckiej i w jej okolicy, ponieważ dysponujemy bardzo lakonicznymi informacjami na temat większości tamtejszych stanowisk ze schyłku młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich.

ZAKOŃCZENIE

Materiał ceramiczny z badań na rynku w Pucku można wiązać przede wszystkim z osadą kultury oksywskiej, funkcjonującą od przełomu faz A₂/A₃ do końca fazy A₃, i w niewielkim stopniu z osadnictwem późniejszym, związanym z kulturą wielbarską. Nie uzyskano dowodów na ciągłość użytkowania osiedla między młodszym okresem przedrzymskim i okresem wpływów rzymskich.

Zdecydowana większość fragmentów naczyń ceramicznych znajdowała się w jednej warstwie pradziejowej, zalegającej pod humusem pierwotnym, a zatem pozostałości osady z przełomu młodszego okresu przedrzymskiego i wczesnego okresu wpływów rzymskich nie miały złożonej stratygrafii. Podczas

badań nie zarejestrowano obiektów ani skupisk ceramiki, co pozbawia nas wszelkich informacji o wewnętrznej organizacji osiedla. Trudno jest też określić jego przybliżony zasięg, ponieważ nie przebadano całości stanowiska, a ponadto zostało ono częściowo naruszone w czasie budowy ratusza⁶³.

Sebastian Chrupek

Institut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28

PL 00-927 Warszawa

sebastianchrupek@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0028-6179>

Received: 30.08.2018 / Reviewed: 2.11.2019 / Accepted: 12.12.2019

LITERATURA

- BEDNARCZYK, J., ROMAŃSKA, A. 2011: *Kultura wielbarska*, [w:] J. Bednarczyk, A. Romańska (red.), *Wielokulturowa osada w Juszkowie-Rusocinie, gm. Pruszcz Gdański, woj. pomorskie, stan. 28. Archeologiczne badania wykopaliskowe na trasie autostrady A1*, Via Archaeologica Poznanienses 3, Poznań, 171–196.
- BLUME, E. 1915: *Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit, II Teil: Material* (red. M. Schultze), Mannus-Bibliothek 14, Würzburg.
- BOHNSACK, D. 1938: *Die Burgunden in Ostdeutschland und Polen während des letzten Jahrhunderts v. Chr.*, Quellenschriften zur ostdeutschen Vor- und Frühgeschichte 4, Leipzig.
- BOKINIEC, E. 2015: *Szynych, gm. Grudziądz, woj. kujawsko-pomorskie. Tom 1. Katalog: stanowisko 12*, Pozostałości osadnictwa z okresów przedrzymskiego i rzymskiego w strefie przebiegu Autostrady A-1 w województwie kujawsko-pomorskim, Toruń.
- CIOŁEK, R. 2001: *Katalog znalezisk monet rzymskich na Pomorzu*, ŚWIATOWIT, Suppl. Series A: Antiquity VI, Warszawa.
- FUDZIŃSKA, E., FUDZIŃSKI, P. 2013: *Wielokulturowe cmentarzysko w Nowym Targu, stan. 6, gm. Stary Targ, Malbork*.
- GRABARCZYK, T. 1979: *Puck, somm. de Puck, dép. de Gdańsk. Dépôt d'objets d'ambre*, InvArch. XLIII, Warszawa-Łódź, tabl. 272.
- KONDRACKI, J. 2002: *Geografia regionalna Polski*, Warszawa³.
- KONTNY, B., SZYMAŃSKI, P. 2015: *Bałtyjska zapinka z początku późnego okresu wędrówek ludów z Pucka*, [w:] B. Kontny (red.), *Ubi tribus faucibus fluenta Vistulae fluminis ebibuntur. Jerzy Okulicz-Kozaryn in memoriam*, ŚWIATOWIT Suppl. Series B: Barbaricum 11, Warszawa, 333–350.

⁵⁵ K. PRZEWOŻNA 1974b, 37.

⁵⁶ K. PRZEWOŻNA 1974b, 37.

⁵⁷ Zarejestrowano tam cmentarzysko birytualne, prawdopodobnie z 15 stelami kamiennymi widocznymi na powierzchni stanowiska. Amatorskie badania przyniosły znaleziska w postaci misy brązowej, dwóch żelaznych ostróg ze srebrnymi aplikacjami, żelaznego noża z pozostałościami okładziny wykonanej z drewna, skóry i brązu. Odkryto także inne fragmenty drewna i skóry oraz resztki tkaniny wełnianej (A. LISSAUER 1887, 160; K. PRZEWOŻNA 1974b, 37).

⁵⁸ Odkryto tu zapinkę typu A.192 (E. BLUME 1915, 151).

⁵⁹ Z Łebcza znana jest zapinka typu A.124, zapinka serii 7. V grupy Almgrena oraz nieokreślona moneta rzymska (A. LISSAUER 1887, 160; E. BLUME 1915, 154; K. PRZEWOŻNA 1974b, 37).

⁶⁰ T. GRABARCZYK 1979, 270–272.

⁶¹ M. STARSKI 2011a, tabl. 66, ryc. 2.

⁶² K. PRZEWOŻNA 1974a, 172; 1974b, 37.

⁶³ W podobnych okolicznościach zarejestrowano osadę kultury oksywskiej w Malborku, pow. *loco*. Odkryto ją podczas badań architektonicznych na dziedzińcu Zamku Średniego, przy wschodniej ścianie Pałacu Wielkich Mistrzów i południowej ścianie kaplicy pw. św. Katarzyny (A.J. PAWŁOWSKI 1990, 163–164).

- KOSTRZEWSKI, J. 1919: *Die ostgermanische Kultur der Spätlatènezeit*, Mannus-Bibliothek 18–19, Leipzig-Würzburg.
- KRAUSE, E., ROGALSKI, B. 2003: *Osada ludności kultury wielbarskiej w Klonówce, powiat Starogard Gdański, stanowisko 7/54*, [w:] M. Fudziński, H. Paner (red.), *XIII Sesja Pomorzoznawcza, vol. 1: Od epoki kamienia do okresu rzymskiego*, Gdańsk, 237–259.
- KUROWSKA, J., KRÓL, D. 1998: *Pradzieje*, [w:] A. Groth (red.), *Historia Pucka*, Gdańsk, 11–35.
- LISSAUER, E. 1887: *Die prähistorischen Denkmäler der Provinz Westpreussen und der angrenzenden Gebiete*, Leipzig.
- ŁUCZKIEWICZ, P. 2006: *Uzbrojenie ludności ziem polskich w młodszym okresie przedrzymskim*, *Archeologia Militaria* 2, Lublin.
- MACHAJEWSKI, H. 1980: *Osada z późnego okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Rogowie (stan. 4), woj. Koszalin*, [w:] J. Żak (red.), *Studia i materiały do osadnictwa Pomorza Środkowego na przełomie er*, Koszalin, 7–58.
- MACHAJEWSKI, H. 2001: *Wygoda. Ein Gräberfeld der Oksywie-Kultur in Westpommern*, *Monumenta Archeologica Barbarica IX*, Warszawa.
- MICHAŁOWSKI, A. 2007: *Osady kultury wielbarskiej fazy lubowidzkiej – stan badań*, [w:] M. Fudziński, H. Paner (red.), *Nowe materiały i interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej*, Gdańsk, 555–582.
- PANER, H., FUDZIŃSKI, M., GODON, K. 2006: *Ratownicze badania archeologiczne w obrębie autostrady A1 na terenie województwa pomorskiego w latach 2003–2005. Autostrada A1 Gdańsk – Toruń*, *PomAnt XXI*, 7–33.
- PAWŁOWSKI, A.J. 1990: *Osada ludności kultury oksywskiej odkryta na dziedzińcu Zamku Średniego w Malborku*, *PomAnt XIV*, 163–184.
- PIETRZAK, M. 1987: *Cmentarzysko z młodszego okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich w Rumii, woj. gdańskie*, [w:] Rumia. *Cmentarzysko z młodszego okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich*, Gdańsk, 1–210.
- PIETRZAK, M. 1997: *Pruszcz Gdański. Fundstelle 10. Ein Gräberfeld der Oksywie- und Wielbark-Kultur in Ostpommern*, *Monumenta Archaeologica Barbarica IV*, Kraków.
- PIETRZAK, M., ŁUKA, L.J. 1974: *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Gołębiewie Wielkim, pow. Gdańsk*, *PomAnt V*, 299–327.
- PROCHOWICZ, R. 1999: *Krażki ze skorup naczyń na terenie kultury przeworskiej* [w:] J. Andrzejowski (red.), *COMHLAN. Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa, 307–318.
- PRZEWOŻNA, K. 1965: *Osada z I w. p.n.e./I w. n.e. w Jastarni, pow. Puck*, *PomAnt I*, 183–212.
- PRZEWOŻNA, K. 1974a: *Osiedla z okresu późnolateńskiego i wpływów rzymskich na Pomorzu Wschodnim*, *PomAnt III*, 163–277.
- PRZEWOŻNA, K. 1974b: *Struktura i rozwój zasiedlenia południowo-wschodniej strefy nadbałtyckiej u schyłku starożytności*, Warszawa-Poznań.
- PRZEWOŻNA, K. 1975: *Stan i potrzeby badań nad okresem późnolateńskim i rzymskim na Pomorzu Gdańskim*, *PomAnt VI*, 125–150.
- ROGALSKI, B. 2010a: *Przemiany kulturowe na Pomorzu Zachodnim i Przednim w młodszym okresie przedrzymskim (I–III w. p.n.e.)*, Biblioteka Naukowa Muzeum Narodowego w Szczecinie. *Seria Archeologiczna [III]*, Szczecin.
- ROGALSKI, B. 2010b: *Wyniki badań archeologicznych na stanowisku 30 w Warszkwie, pow. Sławno, woj. zachodniopomorskie*, *MZP NS VI/VII (2009/2010)*, 87–121.
- ROGALSKI, B. 2017: *Ceramika osadowa kultury oksywskiej na Pomorzu*, [w:] M. Meyer, P. Łuczkiwicz, B. Rauchfuß (red.), *Eisenzeitliche Siedlungskeramik der Przeworsk-Kultur / Ceramika osadowa kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego*, *Berlin Studies of the Ancient World 50*, Berlin, 391–412.
- RUDNICKA, D. 1984: *Gnieźdźewo, pow. Puck*, *Inf.Arch.* 1983, 120.
- STARSKI, M. 2011a: *Dzieje rynku w Pucku, „Światowit” VIII (XLIX)/B (2009–2010)*, 149–161.
- STARSKI, M. 2011b: *Puck (Rynek), woj. pomorskie. Badania w roku 2010, „Światowit” VIII (XLIX)/B (2009–2010)*, 247–250.
- STROBIN, A. 2011: *Ceramika naczyniowa kultury oksywskiej, Gdańskie Studia Archeologiczne. Seria Monografie 2*, Gdańsk.
- STROBIN, A. 2015: *Osada kultury oksywskiej i wielbarskiej w Lipiankach, gm. Kwidzyn, stan. 3 (część II – źródła rucho-me)*, [w:] M. Fudziński, H. Paner (red.), *Kontakty ponadregionalne kultury wielbarskiej. Przemiany kulturowe na Pomorzu*, Gdańsk, 125–194.
- STROBIN, A. 2017: *Keramik aus der Siedlung der Oksywie- und Wielbark-Kultur in Lipianki, Kr. Kwidzyn, Woiwodschaft Pommern / Ceramika z osady kultury oksywskiej i wielbarskiej w Lipiankach, pow. Kwidzyn, woj. pomorskie*, [w:] M. Meyer, P. Łuczkiwicz, B. Rauchfuß (red.), *Eisenzeitliche Siedlungskeramik der Przeworsk-Kultur / Ceramika osadowa kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego*, *Berlin Studies of the Ancient World 50*, Berlin, 363–389.
- WOŁĄGIEWICZ, R. 1979: *Kultura pomorska a kultura oksywska*, [w:] T. Malinowski (red.), *Problemy kultury pomorskiej*, Koszalin, 33–69.
- WOŁĄGIEWICZ, R. 1981: *Kultura oksywska*, [w:] *Prahistoria Ziem Polskich V*, 156–165.
- WOŁĄGIEWICZ, R. 1986: *Stan badań nad okresem rzymskim na Pomorzu*, [w:] K. Godłowski, R. Madyda-Legutko (red.), *Stan i potrzeby badań nad młodszym okresem przedrzymskim i okresem wpływów rzymskich w Polsce. Materiały z konferencji, Kraków, 14–16 listopad 1984*, Kraków, 299–317.
- WOŁĄGIEWICZ, R. 1993: *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*, Szczecin.
- ŻURAWSKI, Z. 2005: *Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych na terenie osady z młodszego okresu przedrzymskiego w Tczewie*, [w:] M. Fudziński, H. Paner (red.), *XIV Sesja Pomorzoznawcza, vol. 1: Od epoki kamienia do okresu rzymskiego*, Gdańsk, 381–412.

POTTERY OF THE OKSYWIE AND WIELBARK CULTURES FROM PUCK IN EASTERN POMERANIA

SUMMARY

The article presents an analysis of the settlement pottery of the Oksywie and Wielbark Cultures obtained during excavations of the medieval town hall at Plac Wolności (Liberty Square) in Puck in the county of the same name in the years 2007–2010 (Fig. 1). The works yielded 988 potsherds, the majority of which represent the Oksywie culture and are dated to the Late Pre-Roman Period. Wielbark culture pottery from the Roman period was recorded in smaller numbers, as were the sherds characteristic of the Lusatian and Pomeranian Cultures not included in this study. Ceramic material occurred in a single layer under the primary humus, with only a few secondarily displaced fragments found in medieval layers. Neither settlement features nor distinct pottery clusters were observed in the prehistoric layer.

The pottery of the Oksywie and Wielbark Cultures was classified based on the findings of A. STROBIN (2011) and the study by R. WOŁĄGIEWICZ (1993), respectively.

Most of the very fragmented ceramic material consists of rim sherds and upper body sherds from large (Fig. 2:1–4, 3:1.2), medium (Fig. 3:3, 4:1), and small (Fig. 4:2–4) vessels of different forms and with mouth diameters smaller or equal to the greatest diameter of the body. Among the few identified specimens, there is a medium-sized, Oksywie Culture type V.L vase (Fig. 3:3) and a type VI.C cup (Fig. 4:5) acc. to A. STROBIN (2011). A fragment of an inturned rim (Fig. 4:6) probably comes from a handleless type IA pot acc. to R. WOŁĄGIEWICZ (1993), a form prevalent throughout the entire Roman Period.

The shape of the rims (Fig. 2, 3, 4:1–5, 5:2–10) of the Oksywie and Wielbark vessels is characteristic of the pottery made from the

end of phase A2 / beginning of phase A3 to the beginning of phase B1, which would indicate continued settlement of the both cultural units at the turn of the era in the area of the present-day market town square in Puck.

The few ornamented sherds decorated predominantly with vertical, horizontal, or oblique grooves (Fig. 5:12–14) came from the vessels of both the Oksywie and Wielbark Cultures. The sherd with an obliquely incised applied band of clay separated from an ornament of grooved oblique chevrons forming a zigzag by a smooth band (Fig. 5:11) as well as another fragment covered with lines made with a comb (Fig. 5:15) are typical of the Wielbark Culture.

An interesting find is the ceramic disc (Fig. 5:16). Until recently, such objects of unclear purpose have been encountered solely at the Przeworsk culture settlements and have appeared in the features associated with the Wielbark culture only at the multicultural sites in Juszkowo-Rusocin, Gdańsk County (J. BEDNARCZYK, A. ROMAŃSKA 2011, 181, fig. II:4.5.8–11, pl. II:4.2) and Lipianki, Kwidzyn County (A. STROBIN 2015, p. 138–139, figs. 14:2, 20:4, 33:9).

The settlement of the Oksywie and Wielbark Cultures in Puck was situated near a cliff over the Bay of Puck (M. STARSKI 2011a, pl. 66, fig. 2); such a location is characteristic of the Kashubian Coast sites from the Late Pre-Roman Period (K. PRZEWOŻNA 1974a, 172; 1974b, 37). It could have belonged to the Oksywie Culture settlement cluster, composed of the settlements in Jastarnia, Ostrów, Białogóra, and Tupadły and the cemeteries in Karlikowo, Krokowa and Połchowo, all in the County of Puck. Unfortunately, it is difficult to characterise the settlement of the Oksywie and Wielbark Cultures in the area of Kępa Pucka and its surroundings in more detail, as for most of the local sites we only have very sparse information at our disposal.

Translation: Kinga Brzezińska